

C-skupiny, které v oblasti Sajály nejsou jako jinde v Núbii seskupeny na pohřebištích, ale leží roztroušeně za dnešními sídlišti. Válcovitý tvar mohyl a skřčená poloha pohřbů na levém boku ukazují na pozdní fázi C-skupiny, která je současná s koncem tzv. Druhého mezidobí a počátkem Nové říše (XVIII. dyn., ca 18. až 16. stol. př. n. l.). Tyto hroby neobsahují inkrustovanou keramiku, typickou pro C-skupinu, proto je autor připisuje na základě analogií v keramické výbavě (ploché mísy, tab. 9) enklávě staršího autochtonního obyvatelstva tzv. A- a B-skupiny.

Druhý oddíl knihy obsahuje popis a vyhodnocení sídliště rané C-skupiny (konec Staré říše, VI. dyn.); skládalo se z několika kamenných oválných chat s ohništi v jamách nebo skalních rozsedinách, obhnaných kruhovou zdí na způsob kraalu. Srovnáním s ostatními nalezišti rané C-skupiny, která jsou vzácná a vesměs na západním nilském břehu, usuzuje M. Bietak na jihozápadní původ této skupiny (např. hvězdicový inkrustovaný vzor na plochých mísách má starší předlohy na západě v Libyi a analogie na keramice kermské kultury na jihu).

Úspěchem rakouských expedic bylo prozkoumání dvou pohřebišť a tábořiště skupiny plochých tzv. pávnovitých hrobů (angl. Pan-graves), datovaných podle egyptizující keramiky do pozdního Druhého mezidobí. Srovnáním geografického rozmístění nalezišť kultury pávnovitých hrobů a staroegyptských zpráv o původu nubijského kmene Medžájů, kteří tehdy nejvíce vynikali mezi egyptskými žoldnéři v bojích proti Hyksosům, dospěl autor k názoru, že nositeli této kultury byli Medžájové; staří Egyptané přenesli pojem Medža z původně malého území v Dolní Núbii na celou východní poušť a její obyvatele, včetně jižního pobřeží Rudého moře. Od doby Nové říše se uvádí oblast Medža dokonce ve spojitosti se známou východoafrickou pobřežní zemí Punt.

Knihou je doplněna antropologickým rozbohem získaného kostrového materiálu, z něhož vyplývá naprostá etnická odlišnost nositelů kultury pávnovitých hrobů s výraznými negroidními rysy od tzv. C-skupiny, která ukazuje na mediteránní typ europidního charakteru (autory studie jsou J. Jungwirth a zesnulý doc. W. Ehgartner), a dále geologicko-paleogeografickou studií příslušných nalezišť od K. W. Butzera z chicagské university, v níž se pro 3. a 2. tisíciletí př. n. l. předpokládá v Dolní Núbii už stejné aridní klima jako dnes.

Rušivě působí v jinak přehledné publikaci pravopisné chyby, např. v seznamu literatury na str. 79 (kde mj. postrádá čtenář údaj o knize Drevnjaja Nubija, shrnující výsledky sovětských archeologických expedic do Núbie, vydanou r. 1964 v Moskvě a redigovanou B. B. Piotrovským) nebo v popisu vyobrazení na str. 90.

Pavel Červiček

Alfred Heubeck, Aus der Welt der frühgriechischen Lineartafeln. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1966. Stran 115.

Profesor university v Erlangen A. Heubeck, dlouholetý pracovník v oboru egejských jazyků, poskytuje čtenáři této nevelké knihy ucelený pohled do nitra textů psaných lineárním písmem B. Postup autorův je vzorně logický a směřuje od základních poznatků epigrafikologivistických (vnější struktura textů, písmo, jazyk) k poznatkům zprostředkovaným rozbohem samotných textů (mykénský zeměpis, historie, společenská struktura, zemědělství, válečnictví, umělecké řemeslo, náboženství).

Část elementární (str. 9–24) obsahuje ve stručné formě celou řadu důležitých údajů o množství, datování, rázu a klasifikaci tabulek i o jejich písárech. Heubeck tu snad až příliš důvěřivě přijímá Palmerovu nižší chronologii knosských tabulek (cca 1200 př. n. l.) — kdežto většina badatelů se stále přidržuje tradičního Evansova datování o dvě stě let vyššího; autor ovšem správně ponechává konečné vyřešení celé otázky archeologům. (Nejnověji se k této otázce vyjádřil M. S. F. Hood, *The Last Palace at Knossos and the Date of Its Destruction*, *SMEA II* (1967), 63–70, a klade tu jak pád Knossu, tak stáří rozhodně větší tamních tabulek až k r. 1350 př. n. l.; v detailech přitom nachází závažné omyly jak na straně Evansově, tak i Palmerově.)

Výklad o písmě obsahuje jasné a přehledné shrnutí tradičních poznatků; do přehledu fonetických hodnot se však vloudilo několik nepřesností, které otíštěnou tabulku poněkud znehodnocují. Partie věnované jazyku textů se soustřeďuje na vložení rozmanitých jevů, které lze pokládat za celkem bezpečně zjištěné. Problematické je pouze to, zda je vhodné přepisovat mykénské do-*e-ro* jako *dohelos* (att. *δοῦλος*), když není jisté, zda se v tomto slově předpokládá někdejší *h* opravdu ještě vyslovovalo (stopy hlásky *h* jsou prokázány pouze v postavení před *a*, a to ještě prakticky toliko v Pylu a v Mykénách).

Pokud jde o nářeční zařazení jazyka mykénských textů mezi řecké dialekty, Heubeck jej nepokládá za bezprostředního předchůdce tzv. arkadokyperské nářeční skupiny (autor pouze

uznává, že mykénština stojí této skupině „nejbliže“, nýbrž podle něho to byl archaický řecký dialekt, který nemá vlastně v klasické době přímé pokračování. Toto stanovisko je asi správné, neboť v mykénštině opravdu existují doklady jazykových jevů, které neprodělal žádný jiný známý řecký dialekt (mykénština má např. Ko-ri-si-jo *Korinsijos* [s asibilací *th > s*] proti klasickému *Kopivthios*; teprve období helénistické zná výslovnost [*Korinthios*]). Důležité — i když jistě málo překvapující — je i Heubeckovo pozorování, že pylská anthroponymie (soubor vlastních jmen osobních) působí daleko více řeckým dojmem nežli anthroponymie knosská.

Speciální obsahové výklady, opírající se o textovou interpretaci, začínají úvahou o zeměpisných poznátcích plynoucích z lineárních dokladů (str. 30—40). O Krétě tu autor dochází k závěru, že achájská nadvláda existovala nad celou Krétou (v textech se objevují místní jména z různých krétských oblastí). Větší pozornost je však v této kapitole věnována Pylu a Heubeck na základě obsáhlého rozboru pylské lineární toponymiky soudí, že pylské panství zahrnovalo zhruba celou Messénii. Zvláště jasně je vyložena starší hypotéza o existenci dvou messénských provincií, z nichž ta, v níž ležela Pylos, se na tabulkách nazývá *de-we-ro-ai-ko-ra-i-jo = Deuro...* (srov. *δευρο* „sem“) a druhá *pe-ra-ai-ko-ra-i-jo = Pera(n)* — ... (srov. *πέρα* „z druhé strany“). Přitom složka *ai-ko-ra-i-jo* se odvozuje od řeckého *αἰξ* (genitiv *αίγος* „koza“ a její interpretace „kozy hřbet“ (*aigon lahiā*) je ve značné jazykové shodě ještě i s dnešním názvem pohoří, které dělí Messénii na část východní a západní — tento název zní *Aigaleon*.

V části věnované historickým informacím lineárních textů (str. 41—54) věnuje autor nejvíce pozornosti pylským tabulkám pojícím se k termínu *o-ka*. On sám jej interpretuje jako *hokā* „lod“ (srov. pozdější *ὄλας* „nákladní loď“) a má za to, že jde o registrování posádek lodí určených k ochraně pylského pobřeží proti vetřelcům, kteří měli v brzké době Pylos opravdu zničit. Ovšem i ti, kteří čtou *o-ka* jako *orkhā* (srov. *ἀρχή* „vláda“, „velení“) a interpretují toto slovo jako „hlídka“, „stráž“, docházejí k stejným věcným závěrům. Měně souhlasu se asi dostane autorovi tam, kde spojuje s prvními náznaky bližších se nepřátel i pylské seznamy žen a dětí a jejich potravinových přídělů. Heubeck tu souhlasí s názorem *Tritschovým*, podle něhož jde o uprchlíky z míst, která nepřítel již zničil. Běžnější názor je, že šlo o osoby závislého postavení, uvržené do otroctví buď válkou nebo jinou násilnou akcí (pro tento názor hovoří skutečnost, že jen část těchto osob je označována podle měst, odkud pocházely [Ki-ni-di-ja *Knidijai* „Knidanky“, mi-ra-ti-ja *Milátijai* „Milétanky“ apod.], kdežto jiné jsou registrovány podle svého pracovního zařazení [le-wo-to-ro-ko-wo *lewotrokhowci* „lázeňské“, a-ke-ti-ri-ja *akestrijai* „šičky“ — tak jak tomu bývá u palácových služek u Homéra).

Heubeckovy úvahy o sociální struktuře mykénského obyvatelstva (str. 55—73) vycházejí především z rozboru pylských tabulek jednajících o pozemkovém vlastnictví. Autorovy výklady tu mají zpočátku celkem tradiční ráz: do protikladu se tu staví pojmy *ki-ti-me-na ko-to-na* [srov. *κίτωνα* „osídlující“ a *κτοῖνᾶ* „okresek“] a *ke-ke-me-na ko-to-na* [srov. *κοινός* „společný“??] — tj. asi „půda soukromá“: „půda obecná“. Tam však, kde autor přechází do různých společenských spekulací, ocitá se nezřídka na málo pevné půdě: termín *wanax* (vladař) označoval jistě vrchního vládce, ale již název *lawagetās* je srozumitelný spíše etymologicky („vůdce lidu“) než obsahově. Nejméně pak Heubeck přesvědčuje svými málo dostatečnými argumenty v té partii své práce, v níž se snaží dokázat, že uvnitř mykénské společnosti existoval výrazný protiklad mezi lidem různých pracovních činností [da-mo *dāmos* „lid“; srov. att. *δημος*] a lidem ozbrojeným, jakousi vojenskou šlechtou [ra-wo *lāwos*; srov. homérské *λαός* „lid (válečný i obecný)“ — kdežto *δημος* bývá u Homéra v jednotném čísle a znamená spíše „obec“, krajina]. Patrně však lze souhlasit s autorovým závěrem, že Homéra nelze pokládat za příliš spolehlivý historický pramen pro dobu mykénskou.

Mnoho zajímavých shrnutí je obsaženo i v partii věnované mykénskému zemědělství a chovu dobytka (str. 74—80). Největší autorovu pozornost tu poutá chov ovcí, tak jak se jeví z knosských tabulek. Nejvyšší počet ovcí registrovaný na jediné tabulce činí 20464, celkem je v zachovaných knosských textech registrováno kolem 100 000 kusů (v pylských tabulkách pouze přes 10 000 — vedle 2000 koz, 500 vepřů a 8 krav; část tabulek se ovšem jistě ztratila). Minimální množství ovčí vlny získané v Knossu za jeden rok odhaduje Heubeck na základě svědectví tabulek číselným údajem 400—500 metrických centů — soudí však, že ve skutečnosti bylo určitě podstatně vyšší. Zajímavé jsou i doklady různého plnění dodávek vlny u různých pastýřů.

Mykénské válečníctví je námětem další kapitoly (str. 81—88) a středem pozornosti tu jsou knosské tabulky registrující válečné vozy (celkový počet činí více než 400) — nebo i jednotlivá, zřejmě náhradní kola k těmto vozům. Úsek věnovaný ostatní mykénské výzbroji a výstroji je dosti kusý a končí opět konstatováním nestejně míry spolehlivosti některých Homérových údajů. Na tento výklad navazuje úvaha o uměleckém řemesle (str. 89—95), opírající se především o pylské inventáře nábytku (sem patří i proslulá Blegenova tabulka s trojnožkami, která pomohla hned zpočátku prokázat správnost Ventrisova rozluštění lineárního písma B).

Poslední kapitolu práce tvoří výklad o mykénském náboženství. Jak se jeví ve světle tabulek (str. 96—106). Autor správně zdůrazňuje, že nejde o náboženské texty, nýbrž o administrativní záznamy týkající se kultu (např. kolik oleje se předepisuje k dodání pro to či ono božstvo). Z nichž informace o božstvech a jejich uctívání plynou jen nepřímo. Heubeck se na základě těchto záznamů pokouší shrnout údaje o mykénských božstvech doložených na tabulkách a uvádí v této souvislosti Dia, Héru, Poseidóna (hlavní božstvo v Pylu), Athénu, Artemidu, Herma, Arca (ale vedle něho i Enuvalia-Enyalia), Dionysa aj. (nikoli však Apollóna; na tabulkách je zastoupen pouze Paiawón, s nímž byl Apollón později ztotožněn). Správně také autor zdůrazňuje, že existence mykénského Dionysa je dnes již spolehlivě prokázána. Pokud jde o Athénu, kloní se, jak se zdá, k názoru, že obrat a-ta-na-po-ti-ni-ja je třeba interpretovat jako *Athānās Potnia*, tj. „Paní Athén“, přičemž tvar *Athānās* by byl genitiv od *Athānā*, místního jména odpovídajícího snad klasickému *Ἀθήναι* „Athény“; přitom Heubeck upozorňuje, že i klasické jméno bohyně Athény *Ἀθήνα* vzniklo ze staršího *Athānaiā*, což přesně znamená „athénská (bohyně nebo paní)“. Termín *Potnia* je vůbec na tabulkách častý (např. da-pu-ri-to-jo po-ti-ni-ja = *labyrinthoho Potníja* „Paní labyrintu“) a má se za to, že šlo o různé názvy (a různé vtělení) prastarého ženského božstva, před příchodem řeckých Achajů zřejmě hlavního božstva krétského (srov. krétskou báji o bohyni Rhei a jejím synovi Diovi, který nakonec odstranil svého otce Krona). Spíše jen náznakově se v Heubeckově práci hovoří o možnosti lidských obětí v mykénském náboženství, jak bývá někdy vykládan jeden pylský text.

Po krátkém závěrečném slově následuje chronologická tabulka (pád Tróje se klade do doby kolem r. 1230 př. n. l., příchod Dóřů až do 2. poloviny 12. stol. př. n. l.; za pád mykénské kultury nejsou tedy odpovědmi), krátký bibliografický přehled a několik indexů.

Autor si zaslouží ocenění jak za promyšlené a zdařilé spojení převzatých informací s vlastními rozbory dílčích problémů, tak zejména za to, že na 115 stran svého textu dovedl svěřím slohem a s citem pro dramatickosti vmnstnat informace, které v jiných knihách — a leckde přitom s menším zdarem — zabírají často stránkový rozsah daleko větší.

Antonín Bartoněk

L. I. Saveleva, **Menandr i jeho novonajděnnaja komedija „Ugrjumec“**, Kazaň, Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta, 1964. Stran 58.

Autorka si klade za úkol obeznámit přístupnou formou širší vrstvy ruského čtenářstva s životem a dílem nejvýznačnějšího představitele novoattické komedie — Menandra. Nejvýznamnější je část knihy, v níž autorka rozebírá nové objevenou Menandrovu komedii *Dyskolos*, srovnává s jinými známými komediami z období novoattické komedie a hodnotí ji.

První kapitola (str. 3—17) „Řecká kultura a literatura za helénismu“ promlouvá stručně — v historickém rámci — o významu filosofie Epikurovy a stoické, dramatu Euripidova a komedie Aristofanovy. Při posuzování Euripida si Saveleva všímá především rysů, které ho činí předchůdcem nové komedie. Zdá se nám však, že přecenila (str. 10) vliv Euripidova mistrovství při zpodobňování mateřského citu a manželské věrnosti na Menandra (posuzováno i podle přepracování Plautových a Terentiových), neboť v nové komedii svobodná žena nemá takové vůdčí postavení jako u Euripida. Jistější je její argumentace o vlivu Euripidových charakterů otroků na novou komedii (srov. zvl. Euripidova *Iona* a *Hippolyta*). Prototyp Panova prologu nachází autorka nepochybně správně (srov. nyní i *E. W. Handley*, *The Dyskolos of Menander*, London, 1965, str. 127) u Euripida (prolog Afrodity v *Hippolytovi*, Athény v *Ionovi*). Euripides rovněž naznačil ve svých pozdějších tragediích další vývoj divadelního umění ve smyslu osamostatňování choric- kých částí, které přestávají souviset s dějem kusu ostatně již i ve staré komedii. Autorka se častěji dovolává starší práce *Cereteliho*, Novyje komedii Menandra, 1913, v níž se věnoval zkoumání vlivu Euripida a Aristofana na novou komedii a na svou dobu správně odhadoval závažnost obou vlivů.

Dnešnímu stavu bádání se ukazuje vztah ke staré attické komedii jako mnohem hlubší a po nálezu *Dyskola* daleko prokazatelnější. Autorka sama uvádí obecně tyto závazné rysy: U některých Menandrových, Plautových a Terentiových komedií nacházíme stejnou expoziční dialogickou scéňku, která je typická pro Aristofana (*Jezdi, Vosy, Mír*). V nové komedii se projevuje vliv buffonády staré komedie, hlavně buffových exodů. V nové komedii je zcela patrný vliv situačního a slovního humoru Aristofanova. Např. komický účinek dosahovaný opakováním slov stejného kořene či dokonce slov úplně stejných: